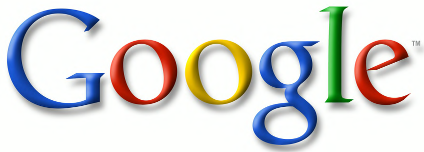
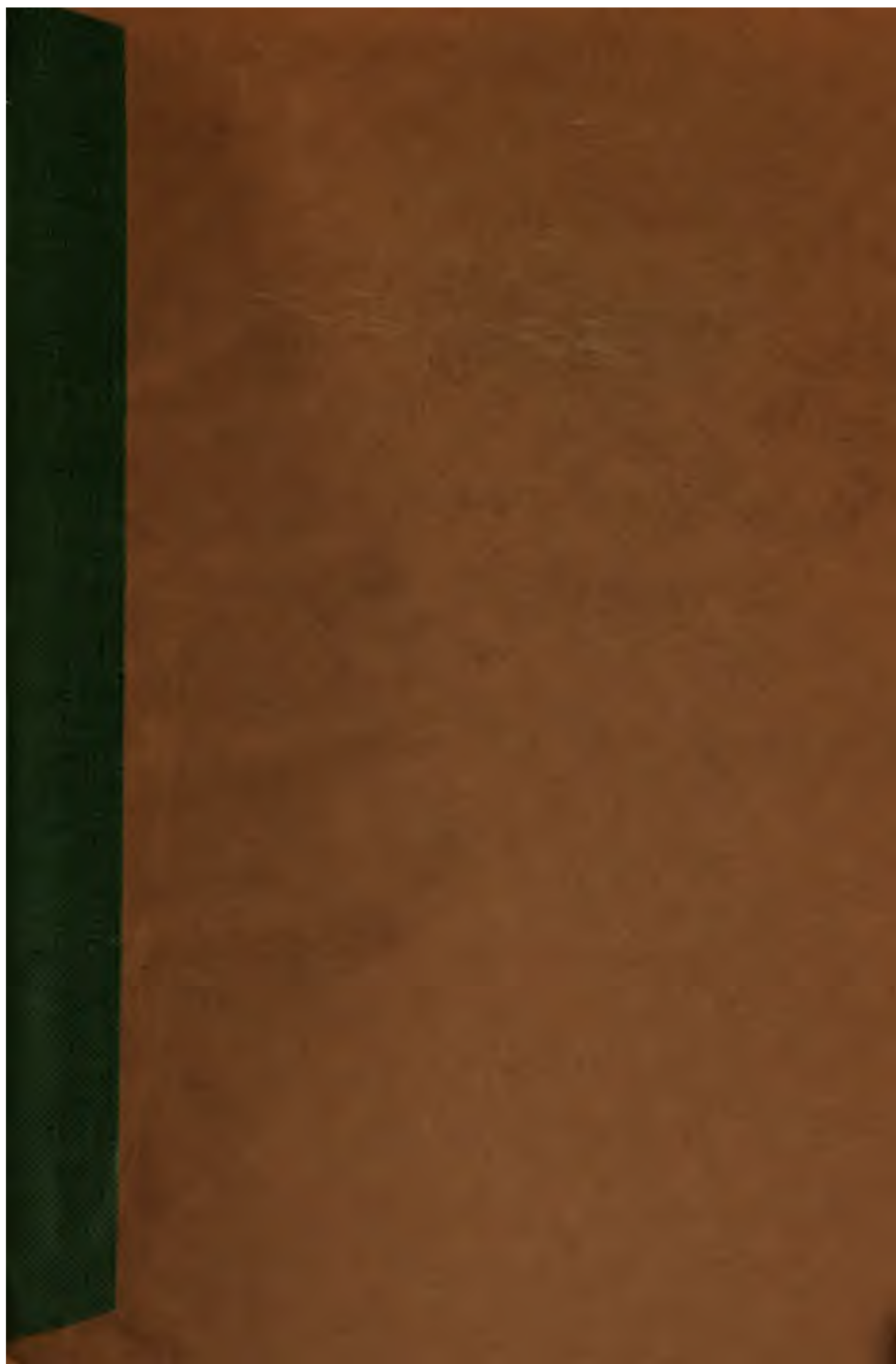

Mailáth, J., gróf.

Hitelszövetkezetek Magyarországon.

THE HOOVER LIBRARY
ON
WAR, REVOLUTION, AND PEACE

Hitelszövetkezetek Magyarországon

Les associations de crédit rural en Hongrie.

A párisi VI. nemzetközi kongresszus számára

IRTA

MAILÁTH JÓZSEF gróf.

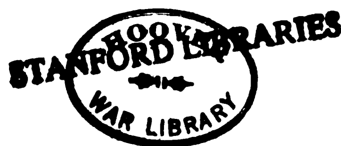
KÜLÖNLENYOMAT A MAGYAR GAZDÁK SZEMLÉJE 1900 SZEPTEMBERI FÜZETÉBŐL

BUDAPEST 1900
BUDAPESTI HIRLAP NYOMDÁJA.

Köztudomásu, hogy minden intézményt — az államban épp ugy, mint a társadalom kisebb-nagyobb köreiben — a közszükség, a közös érdek hoz létre; az állami és társadalmi fejlődés világszerte, de különösen Európában körülbelől egy század óta számtalan ily intézménynek adott létet s ezek között nem a legutolsók közé tartoznak a szövetkezetek, melyek azoknak helyzetét vannak hivatva *javitani*, kik maguktól sem anyagilag, sem szellemileg nem képesek sorsunkon segiteni és boldogulásukat elősegiteni.

A szövetkezetek ma már a társadalmi problémák megoldásának egyik leghatalmasabb s leghathatósabb eszközei. Minél müveltebb valamely nép, annál jobban képes saját egyéni érvényesülésének és boldogulásának eszközeit a szövetkezés formájában felismerni és felhasználni; a hol csekélyebb vagy egyáltalában hiányzik az öntudat, ott már egyes kiváló emberbarátok közremüködésére van szükség, a kiknek kitartása és ügybuzgalma végre győzedelmesen áttörheti az akadályokat és a közönyösséget.

Igy van ez Magyaroszágon is, hol egyébként a szövetkezés fejlődését — főleg kezdetben — nemcsak a kellő értelem hiánya akadályozta, hanem az itt 1848 óta kifejlődött visszonyok is. Nálunk Magyarországon 1848 előtt ugyanis, mig a jogegyenlőség s teljes politikai szabadság eszméi nem diadalmaskodtak, a paraszt megélhetéséről a birtokos gondoskodott; egyik a másik mellett — az itteni patriarchalis viszonyoknál fogva — a legjobban megfért s mindketten egymást tágitva és támogatva, boldogultak; a birtokosok jobbágyaikkal és zsellérjeikkel egy-egy nagy családot alkották, szövetkezve a közös munkára, a kölcsönös boldogitásra; s népünk ez időben korántsem volt érett arra, hogy a teljes szabadsággal — melynek eszméje akkor egész Európát lázba hozta — élni tudott volna; az áramlat azonban minket sem hagyott érintetlenül, bár minden ily nagy társadalmi átalakulás egészséges fejlődésének föltételeihez szükséges eszköz hiányzott. S igy történt, hogy 1848 után a paraszt és birtokos szétválasztva s mindketten egyforma szabadsággal fölruházva egyik is, másik is az uzsorások körmei közé került

ugy, hogy ma Magyarország földmüvelői és birtokosainak nagyobb része a capitalisták járma alatt nyög; s birtokos és paraszt, kik régente oly szépen megfértek egymás mellett, jó ideje ellenségekként állanak egymással szemben, holott bajaik kutforrása egy, t. i. a mezőgazdaságnak pangása, melyet csak az által lehet enyhiteni, ha a most már kisbirtokossá lett paraszt a közép- és nagyobb birtokosokkal ujra tömörül, szövetkezik azon tényezők legyőzősére, melyek a mezőgazdák bajait megteremtették.

Mindenesetre sajnos, hogy midőn ily körülmények között az utolsó órában a mezőgazdák megmentésére a szövetkezeti eszme alig két évtizeddel előbb föléleszttetett, annak az első időkben való fejlődését két fontos körülmény gátolta. Az egyik az volt, hogy az állam — őt más egyéb fontosabb kérdések lekötve tartván — a szövetkezeteket nemcsak, hogy semmiféle támogatásban nem részesitette, de söt — tekintve azon körülményt, hogy a szövetkezetek ellenzéki érzelmü, tehát függetlenebb férfiak utján s ellenzéki vidékeken terjedtek leginkább — rossz szemmel nézte; a másik nagy baj volt, hogy a közönség minden rétegében a legragyobb közöny és nembánomsággal kellett megküzdeni.

Magyarországon a hitelszövetkezetek létesitése s a kezdet nehézségeinek leküzdése egyes kiváló birtokos gazda s néhány lelkes közgazdasági iró nevéhez füződik s az államhatalomnak 1898. évben kezdődött segélye, támogatása és actioja már oly erös gárdáját találta a községi hitelszövetkezeteknek, mely ha talán kissé lasabban is, de képes lett volna Magyarország minden vidékén és rétegeiben a szövetkezeti eszmét diadalra juttatni.

Az első erősebb lökést egyébként az 1879. évben tartott székesfejérvári gazda congressuson született agrármozgalom adta meg, mely után *Dessewffy* Aurél grófnak a gazdakörben tartott előadásai inditották meg tényleg a szövetkezeti mozgalmat; a mozgalom később Apponyi Albert gróf, Földváry Mihály, Hajós József birtokosok, György Endre, Bernát István, Pólya J. közgazdasági irók, s a kit legelőbb kellett volna emlitenem, Károlyi Sándor gróf „Magyarország Raiffeisen apója“ nevéhez füződik.

Ezen férfiak valóságos küzdelme folytán — az emlitett akadályok dacára is — Magyarországon a szövetkezeti eszme alig két évtized lefolyása alatt oly fejlődést ért el, mely páratlanul áll a maga nemében s jele annak, hogy a szövetkezés oly közszükség, mely elöl többé már az államhatalom sem térhetett ki.

Nálunk az ugynevezett s a valódi szükséget képező községi hitelszövetkezetek létesitése tulajdonképpen akkor veszi kezdetét, midőn a pestmegyei hitelszövetkezet 1888-ik évben megalakult azon célból, hogy először községi hitelszövetkezeteket alakitson s másodszor, hogy azokat a szükséges tökével ellássa; s bár ezen megyei szövetkezet, tőkéje korlátolt voltánál fogva,

csak lépésről-lépésre haladhatott előre, mindazonáltal rövid hét év alatt Pestmegyében 89 községben 79 s más megyékben 67 szövetkezetet létesitett.

A községi hitelszövetkezetek a Raiffeisen-féle községi pénztárakat választották mintának, a nélkül azonban, hogy ahhoz szorosan ragaszkodtak volna; néhány sarkalatos elvét azonban, mint a *korlátolt terület*, *ingyen szolgálat és az elosztható tlan tartalék*, átvették.

Azt hiszem, nem lesz érdektelen, ha Pólya J. közgazdasági irónak 1899-től 1894. év végéig terjedő időre s tisztán a pestmegyei hitelszövetkezetekre vonatkozó összehasonlitásait és következtetéseit, melyek a jelen viszonyokra még kedvezőbb szinben alkalmazhatók, reprodukáljuk.

Ugyanis százalékokban kifejezve volt:

	1889 %	1890 %	1891 %	1892 %	1894 %
1. Tagok száma	100	148	176	199	251
2. Befizetett üzletének értéke	100	173	260	344	495
4. Tartaléktőke	100	171	267	414	836
3. Betét	100	239	314	527	780
5. Központi hitel	100	164	226	319	447
6. Váltókölcsön	100	175	242	318	406
7. Kötvénykölcsön	100	186	319	480	808
8. Nyereség	100	175	270	354	526

Világosan látjuk ebből az összehasonlitásból, hogy a szövetkezetek anyagi eszközei sokkal nagyobb arányban szaporodtak, mintsem tagjaik száma. Látjuk továbbá, hogy a központi, vagyis a megyei hitelszövetkezet által a községi hitelszövetkezetek rendelkezésére bocsájtott hitel nem emelkedett abban az arányban, mint a hogy szaporodott a tőke, melyet a községi hitelszövetkezetek akár mint saját, akár mint idegen tőkét gyüjtöttek. S a legnagyobb gyarapodást éppen az önmaguk által apródonkint összegyüjtött idegen tőkénél vagyis a takarékbetéteknél látjuk, melyek két év alatt a háromszorosnál is nagyobb összegre emelkedett. *Ez a tény fényes tanuságot tesz a mellett, hogy a szövetkezetek a takarékossági ösztönt nagyban emelték.*

Még világosabb képet alkothatunk magunknak a szövetkezetek által gyakorolt befolyásról, ha legfontosabb adatokat, mint a saját és az idegen tőkét nem egymásközt, hanem a tagok számával hasonlitjuk össze. Ezen számmüvelet eredményeként azt találjuk, hogy átlag minden egyes tagra esik:

	1889	1890	1891	1892	1894
1. Befizetett üzletrész	18·71	21·95	27·60	32·32	34·64
2. Tartaléktőke	0·69	0·80	1·05	1·44	2·31
3. Saját tőke	19·40	22·75	28·65	33·76	36·95
4. Betét	11·88	19·22	27·89	31·44	36·91
5. Központi hitel	48·50	53·93	62·26	77·69	86·02
6. Idegen tőke	60·38	73·15	90·15	109·13	122·93
7. Saját és idegen tőke	79·78	95·90	118·80	142·89	159·88

Ha általán mondhatjuk, hogy a számok önmaguk is ékesen szólnak s nem igényelnek semmi további magyarázatot, ezt a mondást bizonyára alkalmazhatjuk az adott esetben. Nem ismerjük annyira az illető községek viszonyait, hogy azokról határozott itéletet mondhatnánk, de azt hiszem, bátran állithatjuk, hogy még azelőtt az egészséges hitelt is alig ismerték, ily nagy hitel és tőkepénz birtokában a szövetkezetek létesitése előtt nem voltak. A közel 160 forintnyi saját és idegen tőke, melynek átlag minden egyes szövetkezeti tag 1894. év végén birtokában van, azelőtt bizonyosan ismeretlen mennyiség vala. S ezt az összeget nem szabad kicsinyelnünk, mert ez már nemcsak arra elég, hogy a szegény embert a tavaszszal fölmerülő élelmiszerekben való hiányon átsegitse, hanem már olyan, hogy kis gazdasága javitására, jobb fölszerelésére is képessé tegye.

A szövetkezetek szaporodása folytán a pestmegyei hitelszövetkezet nem volt képes többé a hiteligényeket kielégiteni, de immár szükség volt egy oly központra is, mely a községi hitelszövetkezeteket országosan együvé fűzze s megalakitotta 1894. május hó 24-én a „Hazai szövetkezetek központi hitelintézetét, mint szövetkezetet"-et. L'institut centrale de credit des associations; Central Credit Institut der vaterländischen Genossenschaften als Genossenschaft.

Ennek segélyével aztán a fejlődés is gyorsabb volt; illusztráljuk azonban számokkal, hogy Magyarországon a községi hitelszövetkezetek 1897. év végéig — mely időtől fogva ismét változás állt be — mily mértékben fejlődtek?

Mig *1889.* évben volt 54 összeköttetésben álló szövetkezet 9507 taggal, addig *1897.* évben már 379 szövetkezet volt 86.509 taggal.

Üzletrész volt *1889.* évben 22.366—631.180 forint értékben, 1897-ben már 163.513—4,441.620 forint értékben, melyből 2,461.500 forint volt befizetve.

Központi kölcsön volt *1889-ben* 439.787 forint, *1897-ben* 6,354.163 forint. Takarékbetét-kölcsön volt *1889-ben* 105.800 forint, *1897-ben* 2,278.073 forint. Tartalékalap-kölcsön volt *1889-ben* 6.474 forint, *1897-ben* 188.172 forint. Nyereség-kölcsön volt *1889-ben* 13.242 forint, *1897-ben* 203.889 forint.

Ezen számadatokból kitünik, hogy a fejlődés teljesen kielégitő.

Érdekes világot vet a szövetkezés térfoglalására általában azon körülmény is, hogy a különböző szövetkezetek száma, ha az 1895., 96., 97. és 98-ik évi cégjegyzésekbe bepillantunk, jóval fölülhaladja a többi vállalatokét; igy *1895-ben* létesült Magyarországon összesen 423 ipari vállalat, bank stb., ebből 225 szövetkezet volt; *1896-ban* 267 vállalat közül 128 létesült szövetkezeti célok érdekében, *1897-ben* 361 közül 252, *1898 első felében* pedig 160 szövetkezeti alakulás van, 56 egyéb vállalat-

tal szemben. Ez világos jel, hogy gazdasági téren — mint ezt „Szövetkezés" cimü szaklapunk 1898 évi egyik száma jól jegyzi meg — jóformán csak ez irányban van ez időszerint számbavehető tevékenység.

Ezen tevékenység fokozódását előmozditotta még azon körülmény is, hogy — a mit mi magyarok soha nem hittünk volna — józan népünk izgatások és mulasztások folytán az agrár-socialismus karjaiba vetette magát s itt-ott erőhatalommal kellett a népet a jó utra tériteni; ez aztán oly lökést adott nemcsak a szunyadó társadalomnak, de az államhatalomnak is, hogy kettőzött erővel fogott hozzá minden érdekkör a falusi szövetkezetek fejlesztéséhez s a magyar törvényhozás a viszonyok nyomása alatt számtalan könnyités és pénzbeli segélylyel az 1894. május hónap 23-én létrejött központ helyett, mely egyébként hivatalát derekasan töltötte be s csupán a folyton fokozódó hiteligényeket nem lett volna képes kielégiteni, épp ugy, mint előbb a pestmegyei hitelszövetkezet, egy uj országos központi hitelszövetkezetet alapitott.

Most ujból harmadszor ujult erővel indult meg a tevékenység első sorban szövetkezetek alakitására s rövid egy év alatt megint csak óriási fejlődésről számithatunk be, mert ezen uj központi organum 319 uj szövetkezetet alakitott s a régi központtól idáig átlépett régibb szövetkezetekkel együtt 1899. év végével 712. szövetkezetet számlál kebelében 135,275 taggal, 272,008 üzletrészt 14,540,687 kor. értékben.

Hogy ezen számok — melyek azt lehet mondani, csupán egy jó évtized eredményei — Magyarország gazdasági életében nem megvetendő jelentőséggel birnak, az sok magyarázatra alig szorul s egy uj, egészségesebb átalakulás előhirnökei gyanánt jelentkeznek. Az egyedekben ki fog fejlődni a takarékossági hajlam s a gazdálkodás okszerü viteléhez szükséges értelem, el fog tünni lassanként a vidéki uzsorások azon számtalan neme is, mely ma a falusi népet békóban tartja. De ez még mind nem elég, mert igaza van Pólyának, midőn azt mondja, hogy a szövetkezetek müködését csak attól a perctől fogva lehet valóban üdvöseknek és áldásthozóknak tartani, midőn többé nem pusztán az uzsora kiirtására szoritkoznak, hanem fejlesztik a tagok gazdasági értelmét, megismertetik őket a valódi hitelszükséglettel s csak azt elégitik ki. Ettől a pillanattól fogva teremtenek csak valódi jólétet.

Ezen célhozjutás is azonban csak idő kérdése; lelkiismeretes vezetés mellett egy bizonyos idő alatt minden szövetkezet, minden tag eljuthat a föntebb vázolt tudathoz, mint ezt régibb szövetkezeteknél már tapasztaljuk, hol a felesleges tőkék közös szerzemények, közös actiókra fordittatnak.

Mint minden kezdetleges dolgoknál, ugy a nagyon fiatal magyarországi hitelszövetkezeteknél és van még sok hiány,

különösen a szervezeti részben; igy a többi közt tekintettel arra, hogy 712 szövetkezetnek ellenőrzése, felügyelete rendkivül sok munkával jár s különösen helyi ismereteket tételez fel a jelenleg fennálló központ ezen teendők elvégzésére hova-tovább képtelenné válik; elkerülhetetlen lesz tehát az igazgatás decentralisatiója s ezzel kapcsolatban vidéki fiókpénztárak felállitása is; van ugyan már jelenleg is néhány szövetség, mint például a nyitrai, somogyi s a felső-tiszai, melyek a központ megbizásából s helyette felügyeletet gyakorolnak a körükbe tartozó hitelszövetkezetek felett, de ezek ma még nem rendelkeznek azzal a szükséges befolyással, mely okvetlen rájuk lesz ruházandó, ha a szövetkezeti téren nemcsak a mennyiség, de a minőség tekintetében is a kellő eredményeket elérni akarjuk; egy-egy vidéki központból ugy az anyagi, mint erkölcsi téren való fejlődést jobban elő lehet mozditani, mert az ellenőrzés, felügyelet és tanács adása közvetlenül eszközölhető s ezen szempont fontossággal bir már csak azért is, mert minden szövetkezetnél más és más bajok és szükségek lépnek fel s elbirálásuk is a helyi viszonyok szerint más és más szempontok szerint ejtendő meg. Ily vidéki központok egyébként más külföldi államokban régebben létesültek és beváltak s igy nekünk Magyarországon szintén ezek alkotása és kifejlesztése képezi legközelebbi feladatunkat.

